

Sygn. akt I CSK 165/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

Protokolant Justyna Kosińska

w sprawie z powództwa A. S.

przeciwko B. Towarzystwu Ubezpieczeń S.A. w P.

o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 12 marca 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 19 czerwca 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo przeciwko pozwanemu Ubezpieczycielowi uznając za niedozwolone i zakazując pozwanemu wykorzystywania w obrocie z konsumentami określonego postanowienia wzorca umowy o treści przytoczonej w sentencji wyroku.

Sąd ten ustalił, że pozwanego w tym procesie Ubezpieczyciela łączyła z nieuczestniczącym w tym procesie Bankiem umowa, umożliwiająca kredytobiorcom Banku przystąpienie do ubezpieczenia i której integralną część stanowią Warunki Ubezpieczenia na Życie (dalej o.w.u.). Nadto Sąd ten uznał, że pozwany Ubezpieczyciel ma legitymację bierną, bo stosuje wzorzec w obrocie z konsumentami, którego postanowienia regulują tylko prawa i obowiązki ubezpieczonego i ubezpieczyciela. Sąd I instancji uznał sporne postanowienie wzorca umowy za niedozwolone, gdyż ocenił je jako rażąco naruszające interesy konsumenta, a także jako pozostające w sprzeczności z dobrymi obyczajami, zarówno w płaszczyźnie wyłączenia odpowiedzialności ubezpieczyciela jak i ukształtowania obowiązków konsumenta.

Sąd drugiej instancji oddalił apelację pozwanego Ubezpieczyciela, akceptując i przyjmując za własne dokonane przez Sąd Okręgowy ustalenia faktyczne oraz ich ocenę prawną.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, legitymacja czynna, w postępowaniu służącym abstrakcyjnej kontroli abuzywności wzorców umowy, służy z mocy art. 479³⁸ k.p.c. każdemu, kto mógłby zawrzeć umowę zawierającą niedozwolone postanowienie. Z mocy art. 808 § 5 k.c., przewidującym odpowiednie stosowanie art. 385¹ - 385³ k.c., ubezpieczonego należy traktować jako konsumenta uprawnionego do obrony swych praw w ramach kontroli abstrakcyjnej wzorca, co przesądza o legitymacji czynnej powódki do wystąpienia z przedmiotowym powództwem. Uprawnienia wynikające z prawa materialnego muszą mieć wpływ na uprawnienia procesowe, stwierdził Sąd Apelacyjny.

Sąd ten sprzeciwił się kwestionowaniu kwalifikacji Warunków Ubezpieczenia jako wzorca umowy i przeprowadził kontrolę oceny spornego postanowienia wzorca

umowy dokonanej przez Sąd I instancji. Uznał, że nawet przy przyjęciu za główne świadczenie ubezpieczyciela ponoszenie ryzyka wypłaty świadczenia ubezpieczonemu to i tak sporne postanowienie wzorca jedynie dotyczy świadczenia głównego, a nie określa go, zatem nie wymyka się spod kontroli abstrakcyjnej, co przesądza o nietrafności zarzutu apelacyjnego naruszenia art. 385¹ § 1 przez jego zastosowanie.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, nieprecyzyjne określenie, w kontrolowanym postanowieniu wzorca umowy, związku przyczynowego między śmiercią ubezpieczonego a chorobą, wskutek użycia pojęć „pośrednio” lub „bezpośrednio”, powoduje rozciągnięcie przyczyn wyłączających odpowiedzialność pozwanego na te, które nie pozostają w adekwatnym związku przyczynowym ze zdarzeniem.

Za trafną uznał Sąd odwoławczy ocenę Sądu Okręgowego, że rażącym naruszeniem interesów konsumenta jest wyłączenie odpowiedzialności ubezpieczyciela nawet w sytuacji, gdy rozpoznanie choroby nastąpiło w okresie, którego ubezpieczony nie obejmuje już swoją świadomością ze względu na znaczny upływ czasu.

Pozwany Ubezpieczyciel zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, opierając skargę kasacyjną na zarzutach mieszczących się w zakresie obu podstaw kasacyjnych.

W ramach pierwszej podstawy skarżący zarzucił naruszenie:

- art. 805 § 1 k.c. przez błędną wykładnię wskutek uznania, że postanowienie 7 ust. 1 o.w.u. jedynie dotyczy świadczenia głównego, a nie określa go pomimo określenia zakresu ochrony ubezpieczeniowej;
- art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 808 § 5 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie wskutek przyjęcia, że czasowe wyłączenie odpowiedzialności ubezpieczyciela w razie wystąpienia określonego zdarzenia jest niedozwolonym postanowieniem umowy;
- art. 808 § 5 k.c. przez błędną wykładnię wskutek przyjęcia, że przyznanie ubezpieczonemu ochrony na podstawie art. 385¹ - 385³ k.c. skutkuje uprawnieniem do wytoczenia powództwa na podstawie art. 479³⁶ - art. 479⁴⁵

k.p.c., podczas gdy art. 808 § 5 nie przewiduje odpowiedniego stosowania tych przepisów k.p.c.;

- art. 384 - 385 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie wskutek błędnego uznania warunków ubezpieczenia za wzorzec umowy;
- art. 361 § 1 k.c. w zw. z art. 6 k.c. i art. 65 k.c. przez błędną wykładnię wskutek przyjęcia wadliwego rozumienia adekwatnego związku przyczynowego, który obejmuje zarówno przyczyny bezpośrednie jak i pośrednie.

Zarzuty mieszczące się w ramach drugiej podstawy kasacyjnej sprowadzają się do naruszenia:

- art. 479³⁸ k.p.c. przez błędne przyznanie powódce legitymacji czynnej a więc także ubezpieczonemu, na rzecz którego umowa mogłaby być zawarta;
- art. 382 k.p.c. w zw. z art. 233 wskutek błędnego zastosowania w wyniku pominięcia dowodu z opinii biegłego sądowego w zakresie ubezpieczeń gospodarczych i pominięcia argumentów przemawiających za zgodnością badanej klauzuli z dobrymi obyczajami.

Skarżący wniósł o uchylenie w całości wyroków Sądów obu instancji i orzeczenie co do istoty sprawy, a alternatywnie wniósł o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazania sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie w całości wyroku Sądu Apelacyjnego i przekazanie mu sprawy do ponownego rozpoznania.

Powódka w odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwanego wniosła o jej oddalenie i o zasądzenie kosztów postępowania, akcentując swoją akceptację nowszego orzecznictwa dla teorii świadczenia pieniężnego, a nie dla teorii ryzyka. Postanowienie zwalniające ubezpieczyciela z obowiązku spełnienia świadczenia nie jest elementem przedmiotowo istotnym umowy ubezpieczenia i podlega kontroli w zakresie abuzywności, stwierdziła powódka. Hipotetyczne nawet uznanie tego postanowienia za określające główne świadczenie ubezpieczyciela w ocenie powódki nie wyłącza jego kontroli wobec niejednoznaczności sformułowań tej klauzuli. Powódka podkreśliła ponadto, że możliwa dowolność interpretacji

charakteru związku przyczynowego jako adekwatnego albo jako odpowiadającego teorii równowartości przyczyn w każdym przypadku przesądza o abuzywności tej klauzuli.

Na rozprawie przed Sądem Najwyższym strony podtrzymały swoje dotychczasowe stanowiska.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nietrafnym okazał się zarzut naruszenia art. 479³⁸ k.p.c., uzasadniany przez stronę skarżącą błędnym przyznaniem powódce legitymacji procesowej czynnej. Statusu swojej biernej legitymacji procesowej strona pozwana nie kwestionowała.

W przepisie art. 479³⁸ § 1 k.p.c. określono szeroko krąg podmiotów uprawnionych do wytoczenia powództwa o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone. Podmiotem czynnie legitymowanym z mocy tego przepisu jest każdy potencjalnie uprawniony do zawarcia umowy zawierającej określone we wzorcu postanowienie, a więc nawet ten który nie jest związany stosunkiem materialnoprawnym z podmiotem posługującym się wzorcem umowy, którym może być nie tylko twórca tego wzorca (wyrok SN z dnia 20 stycznia 2011 r., I CSK 218/10, niepubl.). Ustawodawca nie warunkuje również istnienia czynnej legitymacji procesowej od istnienia interesu prawnego w wytoczeniu powództwa, a w judykaturze przyjęto, że istnienie uzasadnionego interesu nie stanowi nawet materialnoprawnej przesłanki do wytoczenia powództwa o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (uchwała SN z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 73/13, OSNC 2014/10/97).

W piśmiennictwie wyrażono nawet pogląd, że czynna legitymacja procesowa określona przepisem art. 479³⁸ § 1 k.p.c. przysługuje szerokiemu kręgowi zainteresowanych bez żadnych ograniczeń i wyłączeń, a okoliczność czy doszło, albo dojdzie do zawarcia umowy zawierającej kwestionowane postanowienie jest okolicznością indyferentną dla określenia uprawnionego do wszczęcia postępowania mającego za przedmiot tzw. abstrakcyjną kontrolę wzorca. Chodzi bowiem o każdego potencjalnego kontrahenta podmiotu posługującego się wzorcem umowy zawierającym sporne postanowienie.

Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. również okazał się nietrafny, ponieważ dokonanie oceny zgodności kontrolowanej przez Sąd klauzuli wzorca z dobrymi obyczajami nie wymaga posiadania wiadomości specjalnych, uzasadniających korzystanie z opinii biegłego sądowego, a sądy mogły samodzielnie dokonać tej oceny. Skarżący nie wykazał również, aby pominięcie przez Sądy dowodu z opinii biegłego w zakresie ubezpieczeń gospodarczych było uchybieniem mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a jest to niezbędna przesłanka przesądzająca o wystąpieniu uzasadnionej drugiej podstawy kasacyjnej (398³ § 1 pkt 2).

W tej sytuacji oceny zarzutów naruszenia prawa materialnego należało dokonać z uwzględnieniem stanu faktycznego sprawy przyjętego za podstawę orzekania przez Sąd drugiej instancji.

Na wstępie należy przypomnieć wyrażone w judykaturze stanowisko, że wykładnia postanowień umowy ubezpieczenia (a także postanowień wzorca umowy stosowanego przez ubezpieczyciela) musi uwzględniać cel umowy ubezpieczenia, którym jest zapewnienie przez ubezpieczyciela ochrony ubezpieczonemu, w razie wystąpienia zdarzenia objętego ubezpieczonym ryzykiem, polegającej na spełnieniu określonego świadczenia w ramach ponoszonej odpowiedzialności, przy jednoczesnym ograniczonym rozumieniu przesłanek wyłączających odpowiedzialność ubezpieczyciela. Taki kierunek wykładni ma szczególne znaczenie zwłaszcza przy dokonywaniu interpretacji postanowień niejednoznacznych, nieostrych czy wprowadzających kryteria ocenne (wyrok SN z dnia 10 stycznia 2014 r., I CSK 155/13, niepubl.).

Zarzuty naruszenia art. 805 § 1 k.c., art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 808 § 5 k.c. wiążą się z określeniem przez Sąd Apelacyjny głównego świadczenia stron, a w konsekwencji z oceną możliwości badania przez sąd kwestionowanej klauzuli § 7 ust. 1 wzorca umowy z uwzględnieniem ustawowych przesłanek rozstrzygających o abuzywności postanowień wzorca umowy.

Dostrzeganie istnienia w piśmiennictwie rozbieżnych stanowisk co do określenia głównego świadczenia ubezpieczyciela nie ogranicza uprawnienia składu orzekającego w niniejszej sprawie do opowiedzenia się za taką wykładnią art. 805 § 1 k.c., którą podzielił co do zasady także Sąd Apelacyjny, że głównym

świadczeniem ubezpieczyciela jest spełnienie określonego świadczenia w razie zajścia przewidzianego umową ubezpieczenia wypadku, a nie ponoszenie ryzyka jego spełnienia określane też jako objęcie ochroną, udzielanie ochrony, czy jej sprawowanie. Ostatnio wymienione postacie określenia świadczenia głównego ubezpieczyciela nie mogą być uznane za rezultat prawidłowo dokonanej wykładni językowej art. 805 § 1 k.c. W tej sytuacji rację miał Sąd Apelacyjny, że sporna klauzula § 7 ust. 1 wzorca umowy jedynie dotyczy głównego świadczenia ubezpieczyciela, a nie określa go, co w konsekwencji nie wyłączało możliwości badania tej klauzuli przez pryzmat przesłanek ustawowych wynikających z art. 385¹ § 1 zdanie pierwsze k.c.

Z odmiennym stanowiskiem skarżącego nie sposób się zgodzić, ponieważ sporne postanowienie wzorca umowy, zwalniające ubezpieczyciela z odpowiedzialności oraz z obowiązku wypłaty świadczenia, zawiera w istocie eliminację w określonym zakresie świadczenia głównego, a nie jest jego określeniem, o czym stanowi art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c.

Postanowienie to bezspornie wyłącza, eliminuje w określonym zakresie ochronę ubezpieczyciela, czego nie można utożsamiać z określeniem głównego świadczenia ubezpieczyciela w postaci spełnienia określonego świadczenia. Takie brzmienie spornego postanowienia wzorca umowy nie określa więc świadczenia głównego, a jedynie go dotyczy, jak trafnie uznał Sąd Apelacyjny, bo wskazuje okoliczności wyłączające spełnienie świadczenia głównego. Nie sposób zatem uznać za określające główne świadczenie ubezpieczyciela postanowienia eliminującego obowiązek spełnienia świadczenia w określonych w tym postanowieniu okolicznościach. Wyłączenie obowiązku spełnienia świadczenia głównego w razie wystąpienia wskazanych w postanowieniu wzorca przesłanek dotyczy więc świadczenia głównego, ale go nie określa, co trafnie dostrzegł Sąd Apelacyjny. Za postanowienie określające świadczenie główne nie można więc uznać klauzuli wzorca umowy wyłączającej obowiązek jego spełnienia, co uzasadniało dokonanie oceny postanowienia wzorca umowy w ramach kontroli abstrakcyjnej.

Chybiony okazał się zarzut błędnej wykładni art. 808 § 5 k.c. uzasadniony przyznaniem osobie fizycznej legitymacji do wytoczenia powództwa na podstawie art. 479³⁶ - 479⁴⁵ k.p.c. w celu udzielenia ochrony w zakresie wynikającym z art. 385¹ - 385³ k.c.

Nawet w razie zawarcia umowy ubezpieczenia na cudzy rachunek przepisy art. 808 § 2 i art. 805 § 1 k.c. nie sprzeciwiają się przeniesieniu ciężaru opłacania składek na ubezpieczonego, niebędącego stroną umowy ubezpieczenia. Okoliczność, że ubezpieczony opłacający składkę ubezpieczeniową nie uzyskuje przez to statusu ubezpieczającego (wyrok SN z dnia 12 września 2013 r. IV CSK 91/13, niepubl.), nie pozbawia go uprawnienia do wytoczenia powództwa na podstawie art. 479³⁸ § 1 k.p.c., w szczególności w przedmiocie dokonania kontroli abstrakcyjnej postanowienia wzorca umowy. Nie sposób bowiem byłoby wyobrazić sobie odpowiednie korzystanie przez ubezpieczonego z przepisów art. 385¹ - 385³ k.c. w zakresie określonym w przepisie art. 808 § 5 k.c., bez możliwości wytoczenia przewidzianego do tego celu powództwa. Brak w tym przepisie k.c. zastrzeżenia odpowiedniego stosowania przepisów art. 479³⁶ - 479⁴⁵ k.p.c. do ubezpieczonych, nie pozbawia ich legitymacji czynnej, o czym wcześniej już przesądzono w odniesieniu do zarzutu naruszenia art. 479³⁸ § 1 k.p.c.

Nie zasługują na uwzględnienie zarzuty naruszenia art. 384 - 385 k.c., a polegające na kwestionowaniu „Warunków Ubezpieczenia” jako wzorca umowy. Postanowienia „Warunków Ubezpieczenia”, jak trafnie uznał Sąd Apelacyjny kształtują, w oderwaniu od konkretnego stosunku umownego, w sposób jednolity treść przyszłych stosunków prawnych, wynikłych także z zawarcia umów kredytowych, i zawierają postanowienia powtarzalne dla określenia treści tych stosunków prawnych, dla których zostały one wprost przewidziane. W tym stanie rzeczy brak jest podstaw do kwestionowania ich kwalifikacji jako wzorca umowy, z naruszeniem art. 384 k.c.

Rację ma skarżący zarzucając błędną wykładnię art. 361 § 1 k.c. wskutek odmowy uznania za mieszczące się w zakresie pojęciowym adekwatnego związku przyczynowego także przyczyn pośrednich zgonu ubezpieczonego. Skład orzekający w niniejszej sprawie aprobeuje wyrażone w judykaturze stanowisko

(wyrok SN z dnia 28 lutego 2006 r., III CSK 135/05, nie publ.), że normalny, adekwatny związek przyczynowy obejmuje nie tylko przyczynę bezpośrednio wywołującą szkodę, lecz także i dalszą, pośrednią przyczynę, chyba, że jej następstwa pozostają w tak luźnym związku przyczynowym, iż ich uwzględnienie wykraczałoby poza normalną prawidłowość zjawisk ocenianą według kryteriów doświadczenia życiowego i aktualnego stanu wiedzy. Trafność zarzutu skarżącego, że pośrednie przyczyny nastąpienia zdarzenia nie muszą a limine eliminować istnienia adekwatnego związku przyczynowego, nie miała jednak wpływu na wynik oceny zaskarżonego orzeczenia. Takie określenie w postanowieniu wzorca umowy związku przyczynowego między chorobą a śmiercią ubezpieczonego, jest, nawet pomijając wskazane stanowisko judykatury, postanowieniem niejednoznacznym dla potencjalnego ubezpieczonego kredytobiorcy i podlega ocenie sądu w zakresie kształtowania jego praw i obowiązków w sposób zarówno sprzeczny z dobrymi obyczajami jak i rażąco naruszeniem jego interesów. Sąd Apelacyjny przeprowadził kontrolę oceny abuzywności spornej klauzuli wzorca umowy, dokonanej przez Sąd pierwszej instancji i uznał, że rażąco narusza ona interesy określonej grupy konsumentów. Tego ostatnio wymienionego stanowiska Sądu drugiej instancji skarżący nie zakwestionował, a jego uzasadnienie zarzutu naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. ograniczone zostało do wyłączenia dopuszczalności badania klauzuli wzorca umowy pod kątem abuzywności, a nie do przesłanek materialnoprawnych uznania postanowienia wzorca za niedozwolone.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.